

MENEJMENTNING ILMIY MAKTABLARI

Kadirov Ulug'bek Ravshanovich

*Toshkent Kimyo Texnologiya instituti, "Menejment va professional ta'lim"
fakulteti, Sanoat iqtisodiyoti menejmenti kafedrası dotsenti*

Abdullajonova Madina Mansur qizi

*Toshkent Kimyo Texnologiya instituti, "Menejment va professional ta'lim"
fakulteti 22-63 MT guruh talabasi*

Annotatsiya: Boshqaruvning ilmiy maktablarining rivojlanishi zamonaviy tashkiliy amaliyotni shakllantirishning hal qiluvchi jihati bo'ldi. Ushbu maqolada menejmentning ilmiy maktablari evolyutsiyasi chuqur tahlil qilinadi, ularning tarixiy kelib chiqishi, asosiy nazariyalari va boshqaruv tafakkuriga ta'siri izlanadi. Unda Frederik Uinslou Teylor, Anri Fayol, Maks Veber va Elton Mayo kabi olimlarning muhim hissalarini muhokama qilinib, ularning boshqaruv tamoyillariga o'ziga xos yondashuvlari yoritilgan. Maqolada zamonaviy biznesda ilmiy menejment maktablarining dolzarbligi ko'rib chiqiladi va menejment nazariyasi va amaliyotining kelajakdagi yo'nalishlari o'rganiladi.

Kalit so'zlar: menejment, ilmiy maktablar, Uinslou Teylor, boshqaruv, tamoyil.

Menejment sohasi turli tafakkur maktablari tomonidan shakllantirildi, ular samarali tashkiliy boshqaruv tamoyillari va amaliyotlari haqida qimmatli tushunchalar berdi. Menejmentning ilmiy maktablari, xususan, samaradorlik, mahsuldorlik va tashkiliy samaradorlikni oshirish uchun tizimli yondashuvlar va tamoyillarni qo'llash orqali korxonalarni boshqarish uslubida inqilob qildi. Boshqaruvning ilmiy maktablari tashkilotlarni boshqarishda ratsionallik, mantiq va empirik usullarga e'tibor qaratishlari bilan ajralib turadi. Bu maktablar menejmentni kuzatish, tajriba va muayyan tamoyillarni qo'llash orqali o'rganilishi va takomillashtirilishi mumkin bo'lgan fan ekanligiga asos bo'lgan. Bu maktablar mehnat jarayonlari, tashkiliy tuzilmalari va inson xulq-atvorini ilmiy tahlil qilishga e'tibor qaratib, zamonaviy boshqaruv amaliyoti uchun asos yaratishga yordam berdi. Boshqaruvning ilmiy maktablari rivojlanishidagi asosiy shaxslar qatorida Frederik Uinslou Teylor, Anri Fayol, Elton Mayo va boshqalarni o'z ichiga oladi. Ularning innovatsion ishlari menejmentning kengroq sohasida turli tafakkur maktablari uchun asos yaratdi, ularning har biri tashkilotlarni samarali boshqarishda o'ziga xos istiqbol va yondashuvlarga hissa qo'shdi. Zamonaviy biznes dunyosida turli xil boshqaruv maktablari va yondashuvlarining uyg'unligi zamonaviy tashkilotlarning murakkabliklarini hal qiluvchi turli xil boshqaruv amaliyotlarini ishlab chiqishga olib keldi. Menejmentning ilmiy maktablarining tamoyillari va hissalarini tushunib,

menejerlar o'zlarining etakchilik qobiliyatlarini oshirish, operatsion jarayonlarni optimallashtirish va bugungi dinamik va raqobat muhitida tashkilot muvaffaqiyatiga erishish uchun qimmatli tushunchalardan foydalanishlari mumkin.

Menejment nazariyalari vaqt o'tishi bilan rivojlanib, turli ilmiy maktablarning rivojlanishiga olib keldi, ular tashkiliy amaliyot va korxonalarini boshqarish usullariga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Ushbu tafakkur maktablari samarali boshqaruv amaliyotlari haqida qimmatli fikrlarni taklif qiladi va bugungi kunda biz bilgan boshqaruv sohasini shakllantirdi.[5]

1. Ilmiy boshqaruv maktabi:

Frederik Uinslou Teylor tomonidan asos solingan Ilmiy boshqaruv maktabi ilmiy usullar orqali samaradorlikni oshirishga qaratilgan. Teylor printsiplari, jumladan, vaqt va harakatni o'rganish, ish jarayonlarini standartlashtirish va "bir eng yaxshi yo'l" kontseptsiyasi ishlab chiqarish tizimlari va operatsiyalarni boshqarishga doimiy ta'sir ko'rsatdi. Mehnat vazifalari va mehnat taqsimotini tizimli tahlil qilishga urg'u berib, bu maktab zamonaviy ishlab chiqarish amaliyotiga asos soldi. Teylorning izdoshlaridan biri Garrington Emerson bo'lgan. Emerson Teylorga nisbatan faqat tor texnik va ishlab chiqarish sharoitinigina ko'rib chiqmasdan boshqaruvni ratsionallashtirishni ancha keng ko'rib chiqdi va unumdorlikning 12 prinsipini ilgari surdi. Uning tamoyillari mashxur "Mehnat unumdorligining tamoyillari" asarida yoritilgan.

Bu tamoyillar quyidagilar:

- 1) Aniq qo'yilgan maqsad va g'oyalar.
- 2) Oqilona, sog'lom fikr.
- 3) Malakali e'tiborli mahsulot.
- 4) Intizom.
- 5) Xodimga nisbatan adolatli bo'lish.
- 6) Tezkor, ishonchli, to'liq, aniq va muntazam xisob-kitob.[4]
- 7) Dispetcherlash.
- 8) Me'yorlar va jadvallar.
- 9) Sharoit bilan ta'minlash.
- 10) Muomalalarni me'yorlash.
- 11) Standart yo'riqnomalarini tayyorlash.
- 12) Unumdorlikni rag'batlantirish.

Ko'rinib turibdiki, G.Emersonning diqqat markazida avvalo ikki tamoyil, ya'ni aniq qo'yilgan maqsad va g'oyalar, shuningdek, oqilona fikr turibdi. U shunday usullarni ishlab chiqdiki, unga ko'ra xar bir muomala uchun, ishchining xarakterini o'rganish natijasida berilgan ish xajmi yagona, eng muvofiq usuli o'rnatilar edi. Befoyda, xato harakatlar bartaraf etilib, qo'yilgan maqsad va g'oyalarga muvofiq ravishda eng takomillashganlari tanlab olinar edi. Bunga oqilona fikr asosida yondoshilib, masalan, nisbiy ish xaqining maxsus tizimi qo'llanilib, unga ko'ra

berilgan me'yorni bajargan ishchilarga tarif.stavkalari va koeffisientlari oshirilar, uni bajara olmagan ishchilarga esa stavkalar 20-30 foiz pasaytirilib jarima solinar edi. Shu bilan birga berilgan vazifalarning yuqori darajada bajarilishi uchun ularga sharoit yaratilar edi. Ilmiy boshqaruv maktabining yana bir namoyondasi amerikalik iqtisodchi Gamilton Cherch. U boshqaruv doirasidagi keng muammolar bilan shug'ullandi, jumladan, boshqaruvning umumiy tamoyillarini asos qilib olgan holda, boshqaruvning asosiy funksiyalari va tashkil qilish metodlarini batafsil o'rgandi. Teylorizmning yana bir izdoshlari - Frenk va Liliya Gilbretlardir. Ular har bir ishlab chiqarish operatsiyalarini parchalanadigan mikro- elementlarini o'rganish, harakatlarni o'rganish metodikasi, vaqt normativlarini belgilash asosida har xil kasb yo'nalishlarini shu yo'llar bilan takomillashtirish, unumdorligini oshirish ustida ish olib bordilar.[3]

Ilmiy boshqaruv maktabining asosiy xulosalari:

-muammo yechilishining optimal usulini ishlab chiqish maqsadida ilmiy tahlildan foydalanish;

-har bir vazifa uchun mos ishchini tanlash va uni o'qitishni yo'lga qo'yish;

-ishchilarning vazifalarini muvaffaqiyatli bajarishlari uchun resurslar bilan ta'minlash;

-ishlab chiqarishning usishi uchun moddiy rag'batlantirishdan muntazam va oqilona foydalanish;

-o'ylab chiqish va rejalashtirishni ishning o'zidan alohida ko'rish;

2. Ma'muriy boshqaruv maktabi:

Anri Fayol boshqaruv va tashkiliy tuzilmaning funktsiyalariga urg'u beradigan Ma'muriy boshqaruv maktabining asoschisi hisoblanadi. Fayolning buyruqlar birligi, skalyar zanjir va ish taqsimoti kabi tamoyillari boshqaruvchi rol va mas'uliyat uchun zamin yaratadi. Ma'muriy boshqaruv maktabi tashkiliy maqsadlarga erishishda muvofiqlashtirish, rejalashtirish va nazorat qilishning muhimligini ta'kidlaydi, boshqaruvchilarning qarorlar qabul qilish va etakchilikka yondashuvlarini shakllantiradi.[2]

3. Inson munosabatlari maktabi:

Elton Mayo boshchiligidagi Inson munosabatlari maktabi asosiy e'tiborni vazifaga yo'naltirilgan amaliyotdan boshqaruvda insonga yo'naltirilgan yondashuvlarga o'tkazdi. Mayoning tadqiqotlari, xususan, Hawthorne Studies, ijtimoiy munosabatlar, xodimlarning motivatsiyasi va ish xatti-harakatlariga ta'sir qilishda guruh dinamikasining ahamiyatini ta'kidladi. Ushbu maktab tashkilot faoliyati samaradorligini oshirish va ijobiy ish muhitini yaratishda muloqot, xodimlarning qoniqishi va ishtirokchi qarorlar qabul qilish rolini ta'kidladi.

4. Zamonaviy menejment maktablari:

Zamonaviy menejment amaliyotlari birgalikda zamonaviy menejment maktablari deb nomlanuvchi turli nazariyalar va asoslardan kelib chiqadi. Jami sifat menejmenti,

tizimlar nazariyasi, favqulodda vaziyatlar nazariyasi va strategik menejment kabi maktablar bugungi biznesning murakkabliklarini hal qilish uchun menejment bo'yicha turli istiqbollarni birlashtiradi. Zamonaviy boshqaruv yondashuvlari dinamik bozorlarda harakat qilish va mijozlar talablarini o'zgartirish uchun innovatsiyalar, moslashuvchanlik va strategik rejalashtirishga qaratilgan.[1]

Xulosa:

Xulosa qilib aytish mumkinki, boshqaruvning ilmiy maktablari boshqaruv amaliyoti va tashkiliy tuzilmalarini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynadi. Har bir maktab samarali boshqaruv strategiyalari bo'yicha o'ziga xos tushunchalarni taklif etadi va biznesni tarmoqlar bo'ylab boshqarishga ta'sir ko'rsatdi. Ushbu ilmiy maktablarning tamoyillari va hissalarini tushunib, menejerlar o'zlarining etakchilik qobiliyatlarini oshirish, operatsion jarayonlarni optimallashtirish va zamonaviy biznes muhitida tashkiliy muvaffaqiyatlarga erishish uchun qimmatli bilimlarga ega bo'lishlari mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Yuldoshev N.K., Nabokov V.I. "Menejment nazariyasi". Darslik. T.TDIU, 2013.- 433 b.[1]
- 2.Yuldoshev N.K, Menejment. O'quv qo'llanma.T.: TDIU, 2006 Y.-150 b.[2]
- 3.Kucharov A.S. Menejment. O'quv qollanma. T..TDIU, 2009 u. -120 b.[3]
- 4.Sharifxodjaev M.Menejment. Darslik.T.: o'qituvchi, 2002.-464 b.[4]
- 5.Yo'ldoshev N.Q., Azlarova M.M., Xo'djamuratova G. Y. "Menejment va marketing asoslari": (O'quv qo'llanma). - T.: TDIU, 2012 y. -258 b.[5]